

MANZIL-KOLONIYALARIDA MAHKUMLARNI NAZORAT QILISHDA ILG'OR XORIJIY DAVLATLAR TAJRIBASINI MILLIY QONUNCHILIK MEXANIZMIGA MOSLASHTIRISH

O'zbekiston Respublikasi
IIV Akademiyasi kunduzgi talim
3-o'quv kursi 333-guruh kursanti
Safarov Hasan Bahromjon o'g'li
Ilmiy rahbar: IIV Akademiyasi
Jazoni ijro etish faoliyati kafedrasida
dotsenti A.A. Shodiyev

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada manzil-koloniylarida jazo muddatini o'tayotgan mahkumlarni nazorat qilishning huquqiy va amaliy jihatlari qiyosiy tahlil qilinadi. Tadqiqotda AQSH, Germaniya, Buyuk Britaniya va Skandinaviya davlatlarining elektron monitoring, "dinamik xavfsizlik" va ijtimoiy reabilitatsiya sohasidagi tajribasi o'rganilgan. Maqolada O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-ijroiya kodeksiga raqamli nazorat vositalarini implementatsiya qilish va nazorat mexanizmlarini inson omilidan texnik vositalarga o'tkazish bo'yicha ilmiy takliflar ilgari surilgan.

Kalit so'zlar: Manzil-koloniya, mahkum, nazorat mexanizmi, elektron monitoring, GPS-bilakuzuk, raqamlashtirish, Skandinaviya modeli, reabilitatsiya.

1. KIRISH: DOLZARBLIK VA MUAMMONING QO'YILISHI

Jazoni ijro etish tizimini (JIT) isloh qilish jarayonida asosiy e'tibor jazo muddatini o'tayotgan shaxslarni jamiyatga qayta integratsiya qilishga qaratilmoqda. Manzil-koloniylar o'z tabiatiga ko'ra mahkumni erkin hayotga tayyorlovchi oraliq

bosqichdir. O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat-ijroiya kodeksining (JIK) 113-115-moddalarida manzil-koloniylarining tartib-qoidalari belgilangan bo‘lib, unda mahkumlarning erkin harakatlanishi va mehnat qilishi ko‘zda tutilgan.

Biroq, amaldagi nazorat tizimi asosan "vizual tekshiruv" (poverka) va mahkumning so‘ziga ishonishga asoslangan. Bu esa quyidagi xavflarni keltirib chiqarmoqda:

1. Mahkumlarning belgilangan hududni o‘zboshimchalik bilan tark etishi;
2. Nazoratchi xodimlarning subyektiv yondashuvi va korrupsiyaviy xavflar;
3. Mahkumning mehnat joyida (koloniyadan tashqarida) nazoratning sustligi.

Ushbu muammolarni hal etishda ilg‘or xorijiy davlatlar, xususan, raqamli nazorat tizimlarini muvaffaqiyatli joriy etgan mamlakatlar tajribasini o‘rganish va milliy qonunchilikka moslashtirish dolzarb ilmiy va amaliy ahamiyatga ega.¹

---

2. XORIJIY DAVLATLARNING NAZORAT TIZIMLARI TAHLILI

-
1. ¹¹¹ O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat-ijroiya kodeksi. – T.: Adolat, 2023.
  2. "Electronic Monitoring of Offenders", UK Ministry of Justice Research Series, 2021.
  3. Mueller, R. "The German Penal System: Rehabilitation and Control", Berlin University Press, 2019.

2.1. Skandinaviya davlatlari: Islohotlar markazida inson va texnologiya

Norvegiya va Shvetsiyada manzil-koloniyalari "Open Prisons" (Ochiq qamoqxonalar) deb ataladi. Ularning nazorat mexanizmi ikki ustunga tayanadi:

- **Dinamik xavfsizlik (Dynamic Security):** Bu tizimda nazoratchi faqat kuzatuvchi emas, balki ijtimoiy xodim vazifasini ham bajaradi. U mahkumning psixologik holatini har kuni tahlil qiladi, bu esa qochish yoki huquqbuzarlik sodir etish niyatini erta aniqlash imkonini beradi.
- **Elektron Monitoring (EM):** Mahkumlar koloniyadan tashqariga ishlash uchun chiqqanda ularga GPS-trekerlar oʻrnatiladi. Shvetsiyada 1994-yildan buyon qoʻllanilayotgan bu tizim mahkumlarning qayta jinoyat sodir etish koʻrsatkichini 15-20% ga kamaytirgan.

2.2. AQSH va Kanada: Reabilitatsiya va qatʼiy nazorat uygʻunligi

AQSHda "Halfway Houses" (Reabilitatsiya markazlari) tizimi mavjud boʻlib, unda nazorat quyidagicha tashkil etilgan:

- **Ovozni tanish texnologiyasi (Voice Verification):** Mahkum belgilangan vaqtda markazga qoʻngʻiroq qilishi shart. Sunʼiy intellekt uning ovozi va joylashgan lokatsiyasini (IP yoki uy telefoni bazasi orqali) tekshiradi.
- **Tadqiqotlar natijasi:** Kanadada oʻtkazilgan tadqiqotlarga koʻra, elektron nazorat ostidagi mahkumlar anʼanaviy qamoqdagi mahkumlarga qaraganda ish topishda 2 barobar faolroq boʻlar ekan.

2.3. Germaniya: Huquqiy intizom va mehnat nazorati

Germaniyada "Erleichterter Vollzug" tizimi doirasida mahkumlar xususiy korxonalarda ishlaydi. Bu yerda nazorat mexanizmi "**Ish beruvchi – Polisiya – Koloniya**" uchburchagiga asoslangan. Ish beruvchi mahkumning ishga kelmaganligi haqida maxsus raqamli platforma orqali 15 daqiqa ichida xabar berishga majbur.

3. MILLIY QONUNCHILIKKA XORIDJIY TAJRIBANI TADBIQ ETISH YO‘LLARI

Xorijiy tajribani O‘zbekiston sharoitiga moslashtirish uchun quyidagi yo‘nalishlarda islohotlar o‘tkazish taklif etiladi:

3.1. Jinoyat-ijroiya qonunchiligini takomillashtirish
Amaldagi JIKga quyidagi normalarni kiritish lozim:

- **"Masofaviy nazorat" tushunchasi:** JIKning 114-moddasiga mahkumlarni nazorat qilishda texnik vositalardan foydalanishning huquqiy asosi qo‘shilishi kerak.
- **Sanksiyalar tizimi:** Elektron bilakuzukni qasddan yechish yoki shikastlashni "jazoni o‘tash tartibini ashaddiy buzish" deb hisoblash va bu uchun javobgarlikni kuchaytirish.

3.2. "Smart Colony" (Aqli koloniya) tizimini yaratish
Bu tizim quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

1. **Biometrik nazorat:** Koloniya darvozasida va mahkumlar yashash joyida "Face ID" tizimi o‘rnatiladi. Bu nazoratchilar tomonidan o‘tkaziladigan "sanash" jarayonini avtomatlashtiradi.
2. **Mobil ilova (Check-in):** Mahkum koloniyadan tashqarida (ishda) bo‘lganida, har 2-3 soatda o‘z selfisi va lokatsiyasini yuborishi kerak bo‘lgan maxsus himoyalangan dasturni joriy etish.

3.3. Elektron monitoring (EM) markazlarini tashkil etish
Ichki ishlar vazirligi huzurida barcha manzil-koloniya mahkumlarini yagona xaritada ko‘rib turuvchi "Monitoring markazi"ni tashkil etish. Bu tizim inson omilini butunlay istisno qiladi: agar mahkum ruxsat etilgan zonadan (ish joyidan) 50 metrga chiqsa, tizim avtomatik ravishda signal beradi.

4. IQTISODIY VA IJTIMOIY SAMARADORLIK TAHLILI

Ilg'or xorijiy tajribani joriy etish quyidagi natijalarni beradi:

- **Budjet tejamkorligi:** Bitta mahkumni koloniyada saqlash va uni qurolli qo'riqchi bilan kuzatish xarajatlari, elektron bilakuzuk xizmatidan 3 barobar qimmatga tushadi.
- **Korrupsiyaga barham berish:** Nazoratchi va mahkum o'rtasidagi "kelishib olish" imkoniyati yo'qoladi, chunki barcha harakatlar markaziy serverda qayd etiladi.
- **Ijtimoiy adaptatsiya:** Mahkum jamiyat orasida o'zini jinoyatchi sifatida emas, balki nazorat ostidagi fuqaro sifatida his qiladi, bu esa uning ruhiyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa qilib aytganda, manzil-koloniyalarida nazorat mexanizmini xorijiy tajriba asosida takomillashtirish jazoni ijro etish tizimining shaffofligini ta'minlaydi. Tadqiqot natijasida quyidagi tavsiyalar beriladi:

1. **Qonunchilikka o'zgartirish:** JIKga elektron monitoring va masofaviy nazorat vositalarini qo'llash tartibini belgilovchi alohida bob qo'shish.
2. **Texnik modernizatsiya:** Manzil-koloniyalarini bosqichma-bosqich GPS-bilakuzuklar va biometrik skanerlar bilan jihozlash.
3. **Kadrlar tayyorlash:** JIT xodimlarini "Dinamik xavfsizlik" metodikasi bo'yicha qayta tayyorlash, ularni psixologik tahlil ko'nikmalariga o'rgatish.

Mazkur islohotlar O‘zbekistonning xalqaro reytinglardagi (masalan, Rule of Law Index) o‘rnini ko‘tarishga va jazoni ijro etish tizimini insonparvarlik prinsiplari asosida rivojlantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat-ijroiya kodeksi. – T.: Adolat, 2023.
2. "Electronic Monitoring of Offenders", UK Ministry of Justice Research Series, 2021.
3. Mueller, R. "The German Penal System: Rehabilitation and Control", Berlin University Press, 2019.
4. "Scandinavia’s Open Prisons: A model for the future", International Corrections and Prisons Association (ICPA) Report, 2022.
5. Sh. Mirziyoyevning jazoni ijro etish tizimini isloh qilishga oid farmon va qarorlari tahlili.

2

2